

KÖZGYŰJTEMÉNYEINK JÖVŐJE.

A kultúrára hozott áldozatok — látszólag szokatlan a szó, amit mondok — a leghálátlanabbak. Csak rövid időre emeld le gondozó kezedet róla, s már is meglátszik a visszafejlődés, néha az elparlagiasodás rajta. A gyom, amely áttör a park kavicsozott útjain, a hinár, amely belepi a szőlőkút tükrét, az üvegcserepek, amelyeket az elhagyott veranda oldaláról a kóbor szél lesodort, alig tesznek ránk lehangolóbb benyomást, mint a könyvtár, mely nem újul meg a frissebb termékekkel, s a néprajzi gyűjtemény, melynek felét ládádba zárva óvják a kíváncsi szemtől és a becsurgó esőtől.

A közgyűjteményeknek csak fejlődniök szabad, a stagnáció már a visszaesést jelenti, fejlődésük eszközeinek a legcsekélyebb megrövidítése pedig egyenesen a pusztulást.

A magyar közgyűjtemények ellenálló képességét és fejlődésre törekvését már rendkívül nagy próbára tette a háború négy éve is, amikor — ha eleinte nem is hiányoztak az anyagi eszközök a továbbépítésre s a gyűjtemények gyarapítására — megszűnt a szabad mozgás, a külfölddel való érintkezés, a gyűjteményeket éltető cserének, vásárolásnak lehetősége.

Sőt a háború hosszú időre lehetetlenné tette közgyűjteményeink fejlődését abban az irányban, hogy terjeszkedjenek. A háború előtt egymásután épültek a középületek, csupán a gyűjtemények jobb és kiadósabb elhelyezésére nem gondoltak; az országos levéltár az egyetlen kivétel; a múzeum egyes tárai maguk közt harcoltak minden kis szobáért, a néprajzi rész pedig zsellérsoron tengődött.

Az elmulasztott építkezésekért most már évtizedek

hihetetlen nagy áldozataival vagy véghetetlen nagy türelmével kell vezekelnünk.

A háború befejeztével — lassan és ritmustalanul ugyan — közelebb jutottunk a külföldhöz, közgyűjteményeink fölfrissítésének forrásához ; ám ekkor vettük észre, mennyire üres kézzel állunk a versenybe. Pénzünk értékének folytonos lefokozódása nemcsak azt tette lehetetlenné, hogy a háborús évek mulasztásaiból csak valamit is helyrehozzanak gyűjteményeink, hanem később azt is, hogy az így támadt hézagokat üresen hagyva, legalább a folytatólagos kiépítésre vállalkozzanak, legvégül pedig az egyre jobban összezsugorodott összegből alig maradt egyébre, mint az adminisztrációnak egyre szerényebb, de mindig magasabb költségű ellátására.

Ezt a kálváriát járta végig Magyarországon minden közintézmény és a legtöbb magánháztartás is ; a közgyűjteményekről azonban mégis külön soron kell megemlékeznünk, mert a kultúra legfőbb hordozói, s mert akkor, mikor politikailag végzetes, földresújtott állapotba kerültünk, a kultúrához kell menekülnünk, mint újabb küzdelmeink erőforrásához.

Magyarország közgyűjteményeinek gondozása ma elsőrendű feladat s kultúrpolitikai jelentősége a legnagyobb. Kultúrérzékű politikusnak kellett jönnie, hogy ennek a feladatnak a nagyságát ne csak átértse, hanem olyan organikus reform kíséretében valósítsa meg, amely — nem ugyan az államháztartás változó áldozatbírásától, hanem legalább is — a politikai konjunkturák tarka változataitól megóvjá és függetlenítsé ezeket az intézményeket. A gyűjteményegyetemre célunk itt, gróf Klebelsberg Kuno kultuszminiszter legegényibb, legsajátságosabb alkotására, amellyel egységes autonómiába forrasztotta az eddig külön úton haladó s a sok nehézség közt külön úton bukácsoló közgyűjteményeket.

Klebelsberg grófnak a magyar tudományosság már eddig is sok érdemét jegyezhetné föl. A Történelmi Társulat fölélénkítése, olyan új kiadványciklusok megindítása, amelyek hazai történetírásunknak eddig kevésbé ismert szakaira újabb világot vetnek, a történelmi kutatásra itthon s a bécsi levéltárakban új lehetőségek megnyitása : mindez távolról sem

csak Maecenas munka, hanem gondolatadó, irányító, szervező tudománypolitikai tevékenység.

A Magyar Tudományos Akadémiát legváltóságosabb helyzetéből segítette ki az állami hozzájárulásnak előbb egyszerű, később nagyobb összeggel állandósított igen tetemes emelésével. Ha az egyre rosszabbodó viszonyok mellett az Akadémia nem építhet is erre a segítségre túlmessze menő terveket, az kétségtelen, hogy kiadványainak közrebozsátásában, s a tudományos munka támogatásában feladatát újra sokkal inkább betöltheti, mint a közelmúlt kényszerű -tespedő éveiben.

A közgyűjtemények még siralmasabb helyzetben voltak, mert azokat a közönség támogató érdeklődése is alig kereste föl egy-egy műtárgy adományozásán kívül. Gróf Klebelsberg az anyagi eszközök hiányát is igyekezett eddig pótolni, de sokkal nagyobb jelentőségű az a főntebb említett reformja, amely, mint az 1922. évi XIX. t.-c., a közgyűjteményeket Országos Magyar Gyűjteményegyetem címen egységes autonómiába foglalja. Kiinduló gondolata az, hogy a szakintézményeket a szakértelem vezesse, mert a felső fokon a miniszternek megadott irányítási jog is ezen szakértelem autonom megnyilvánulásán keresztül érvényesülhet helyesebben, mint a miniszteriális ügyosztályok gyakran tájékozatlan referádáin át. Amint tehát az egyetemek egyes fakultásainak a maguk belső ügyeire, a szenátusoknak pedig az egyetem egészét érdeklő ügyekre autonom intézkedési joguk van, s a katedrák betöltésénél kijelölő jogukat a felsőbb hatóságok figyelembe is szokták venni, úgy épüljön ki a közgyűjtemények autonom jogszervezete is, az egyes közgyűjteményekkel (a mai állapot szerint : magyar nemzeti múzeum, országos levéltár, országos szépművészeti múzeum, országos iparművészeti múzeum), mint egyenrangú autonom szervezetekkel, s a Gyűjteményegyetem Tanácsával, mint ezeket összefoglaló s az egyes gyűjtemények közös ügyeit intéző testülettel.

A Gyűjteményegyetem tanácsának összetétele azonban mégis bonyolultabb, mint az egyetemi szenátusoké. Mikor az egyetemek századokkal előbb autonómiájukat nyerték vagy kialakították, nem volt semmi oly egyéb tudományos

tekintély, melynek ebbe az autonóm szervezetbe akár tanácsadóképen is beillesztése lehetők látszott volna. A kulturális életnek mai fejlettsége mellett azonban a közgyűjtemények iránt való érdeklődés nemcsak magukban azokban a személyekben van meg, akiknek élethivatása az illető gyűjtemények gondozása, hanem azt lehet mondani, kisebb vagy nagyobb szakértelemmel és műszeretettel az egész nagy közönségben. E nagy közönségnek leghivatottabb képviselői azok az egyetemi tanárok, akik a közgyűjtemények egyik vagy másik tárával tudományos kapcsolatban vannak, vagy pedig azok a műgyűjtők, akikben a műértésnek magasabb foka van meg, s akik a művészeti irányú gyűjtemények iránt való szeretetüket nagyobb érték adományozásával is nyilvánították.

Klebsberg koncepciója úgy alkotja meg ezt az új autonóm szervet, hogy a közgyűjtemények és azok tárainak vezetői mellé (akik a gyűjtemények mai beosztása mellett 10-en vannak) még 10, az általa művelt tudományok szerint a közgyűjteményeknél is érdekelt egyetemi professzort, végül 5 műgyűjtőt csoportosít a Gyűjteményegyetem tanácsába, lekötve így az érdeklődést a közgyűjtemények szoros keretén kívül álló szak- és műértők részéről is. Ez a megoldás annál szerencsésebb lesz, mert hiszen az egyetem és a közgyűjtemények eddig sem voltak közömbösek egymás iránt, s kapcsolatuk erősítése nem azt jelenti, hogy a közgyűjtemények életébe valami idegen, szigorú ellenőrző réteg furakodik be. Az egyetemek kiválóbb szeminárista növendékei eddig is nagyobb részt a közgyűjtemények tisztviselői karában helyezkedtek el, ottani, vagy onnan gyökerező működésükkel nyerték el a magántanári grádust, s kerültek később egyetemi tanszékekre, hogy azután maguk küldjék megint jelesebb növendékeiket a közgyűjteményekhez továbbképzésre.

Növendékeken át tart már e két kultúrintézménynek a jótékony egymásra hatása: a Gyűjteményegyetem tanácsában való bensőbb összefüggés a kapcsolatokat mindkettőnek a hasznára csak erősítheti.

A szakértelem érvényesítését az új szervezet a részletekben is kidomborítja; az Igazgatótanács összetételében, az egyes gyűjtemények illetőleg táruk különleges ügyeit intéző

szaktanácsok szervezésénél, az ügyvezető alelnök munkakörénél.

Ezen az összefoglaló gondolaton belül — amely a korábban külön-külön tengődő, de egymáson segíteni nem tudó közgyűjteményeket érdekközösségbe kapcsolja, — alakul ki a Gyűjteményegyetem autonómiája, amelynek jogi képviselője a már említett Gyűjteményegyetemi Tanács. A Tanácsnak szabályrendeletet alkotó joga van, a szokásos miniszteri jóváhagyás feltételezésével. Nemcsak a kötelékébe tartozó különféle gyűjtemények részére alkothat — a gyűjtemények természetéhez képest ugyan eltérő, lényegben azonban lehetőleg egyöntetű — szervezeti és ügyviteli szabályzatokat, hanem azt a szabályzatot is, amely az 1922. évi XIX. t.-c. megalkotása után az egész Gyűjteményegyetemet megszervezte, módosíthatja.

Igen fontos alkotórésze az autonómiának a Gyűjteményegyetem tanácsába meghívottaknak, valamint a közgyűjtemények személyzetének kijelölése. A Tanácsba első ízben a meghívás miniszteri kinevezéssel történt; e mandátumok lejárása után, valamint az időközi üresedések folytán a külső tagokra való jelölés a Tanács joga, amellyel szemben a miniszter a visszautasítás jogával élhet. Ugyancsak a tanács jelölése alapján nevezi ki a miniszter a Gyűjteményegyetem körébe tartozó intézmények vezetőit, továbbá a háromféle tisztviselői szaknak: a tudományos szaknak, a közigazgatási szaknak, végül a tudományos és műszaki segédszemélyzetnek a tagjait.

Az eljárást, ahogyan ez történik, fölösleges hosszasan leírnunk: lényeges az, hogy minden jelölésnél gondoskodnak a megfelelő szakértelem hozzászólási jogáról. Az autonómiának ez a része a tisztikart, de magukat a gyűjteményeket is egy, a bürokráciánkban gyakran túltengő csapástól védi meg: a kinevezéseknél érvényesülni törekvő illetéktelen befolyásoktól. Ha valahol, úgy tudományos gyűjteménynél átokká válhatik a protekció, amit megsínylenek az intézmények és alkalmazottak egyformán, s nem egy szépnek ígérkező tudományos életpálya facsarodott elkeseredett semmittevésbe, mert jogos előmenetelét külső befolyások

megakadályozták. A Gyűjteményegyetemnél a mindenkori miniszter legfőbb hatalmi megnyilvánulása, a szabad ki-nevezés joga van megkötve a szakszerűség biztosítása érdekében. Hasznos az új alkotásnak az a része is, amely egységes rangsorba foglalja össze az egyes közgyűjteményeknek ugyanazon képesítésű és munkakörű tisztviselőit, s az egyesítésnél mindjárt meg is javította a tudományos személyzetnek eddig elég gyöngye előléptetési viszonyait. Régi baj forrásait tömte be ez az intézkedés : a kis státusu intézmények örök hibája, hogy az előhaladás bennük egyenlőtlen : néha (de ritkán) gyorsabb a föltétlenül szükségesnél, s igen gyakran kétségbe-ejtően lassú, s elismert tudósok a hivatali ranglétrának oly alacsony fokán rekednek meg, amit a közigazgatási személyzet fiatalsága pelyhes ajakkal ér el. Amíg azonban a köz-intézmények több ilyen apró státusból állottak, még kirivóbb volt az ellentét, mert az egyiknek státusa éppen olyankor vesztegelt holt vizeken, amikor a másikat friss szellő hajtotta előre, az előbbi helyen indokolt alkalmat nyujtva az összeméretegetésekre s az elégedetlenségekre. Az egybefoglalás kiegyenlítő hatású, s a nagyobb tömegnek szabályosabb előlépését biztosítja.

Szinte bizarrnak tetszenék, — ha a multból nem tudnánk nagyon is kirívó példákra visszaemlékezni, — a meddőség és megférhetetlenség fogalmainak beiktatása az új szervezetbe. Amily gonddal őrködik a szabályzat azon, hogy a 70 éves korhatáron túl még működni tudó tisztviselőit a Gyűjteményegyetem el ne veszítse (hiszen a tudományos vagy művészeti ismeretek az egész életen át raktározódnak föl a hivatott emberben, s minél idősebb, annál használhatóbbá válik), olyan határozottan igyekszik kiküszöbölni a tudományos vagy művészi feladatainak meg nem felelő munkaerőket. A tisztviselőszemélyzet kiválasztása az alsó fokon, bármily gondosan történjék is, még inkább csak a bízható reményekre tekinthet, nem a kiérett munkásságra : ezek a remények némely esetben annyira devalválódhatnak, hogy egy-egy alkalmazott valóságos improduktív terhévé válik az illető gyűjteménynek, s útjába áll a dolgozók haladásának. A szabályzat — természetesen kellő kautélák mellett, nehogy személyi haj-

szára is alkalmat adhasson ez az intézkedés, módot nyújt a munkátlan, meddő alkalmazottaknak a személyzet köréből való kiemelésére. Ugyanez történhetik a megférhetlen természetűekkel, akiknek egy-egy példánya a tudósnép közt is előfordulhat s veszélyeztetheti egy-egy intézmény belső békéjét, megakasztva ezzel az egésznek harmonikus munkáját. A különöcségnak az a végletekig vitt foka ez, ahol már a tudós teljesen háttérbe lép, hogy a bogaras összeférhetetlen ember kerüljön előre.

A Gyűjteményegyetem szervezeti szabályzata intézkedik még a Tanács jogairól a szervezési program, gyűjtési kör megállapítása körül, s az egyes intézmények továbbfejlesztésére szükséges alapok létesítéséről és kezeléséről. Ezek az alapok, amelyeknek tőkeösszege is felhasználható, talán ma nem látszanak olyan aktuálisnak; mégis örömmel lehet megállapítani, hogy a gyűjteményeknek ez a szerves egység foglalása már is több jelentékeny adományt biztosított a gyűjteményeknek s a magyar állam is — amennyire mai anyagi erejéből telik — hosszú évek mulasztása után megteszi a lehető a gyűjtemények kiáltó hiányainak pótlására.

Klebensberg grófnak az az elnöki megnyitója, amellyel a Gyűjteményegyetem első ülését köszöntötte, a Gyűjteményegyetem feladatairól oly szép perspektívát nyújtott — de még sem elérhetetlen ábrándképet, arról, hogy a Gyűjteményegyetem autonómiája és egész strukturája, másfelől pedig annak egyes tagjai, a különféle gyűjtemények, a most adott nehéz anyagi helyzetben is hogyan fejleszthetők tovább, hogy ezen a nyomon az új intézmény bízvást elindulhat frissen nyíló renaissance felé.

A gyűjtemények tudományos színvonalát emelni s azokat a közönséghez mégis közelebb vinni, hogy ennek a kulturális szükségleteit jobban kielégítsék: ennek az egymásba fonódó kettős feladatnak kell az Országos Gyűjteményegyetem további munkásságát irányítania, hogy a szép kezdeményezés méltó folytatásra találjon. Most az új szervezéssel kapcsolatos belső reformok kidolgozásának gondos munkája folyik; ki felé a Gyűjteményegyetem nem számolhat be gyors egymásutánban következő, sorozatos sikerekről, mert az állami pénz-

ügyi helyzet csak lassan engedi valóra váltani a legszebb koncepciójú terveket.

Mégis, ne hagyjuk említés nélkül a néprajzi múzeum évtizedek óta halogatott építkezésének elhatározását és a közel jövőben való megkezdését, a Sárrét tudományos kutatását, amelyet gróf Zichy Rafaelné nemes áldozatkészsége oly hathatósan mozdít elő, a könyvcseres és Bibliografiai központ létesítését, amely nemzetközi tudományos könyvcsereforgalmunk megindítását s így az internacionális tudományos életbe való erősebb bekapcsolódásunkat akarja munkálni, a Gyűjteményegyetem tisztviselői karának kedvezőbb előléptetését, amely annyi érdemes tudósmunkának végre meghozta a soká várt jutalmat stb.

És emeljük ki végül azt is, hogy a Gyűjteményegyetem létesítése a Magyar Tudományos Akadémiát is fölmentette a tudományos munkásságot gátló sok anyagi nehézségtől, átvéve az adminisztratív személyzet és altisztek illetményeinek költségeit ; másfelől pedig az Akadémia által reprezentált tudományos értéket a Gyűjteményegyetem javára is hasznosítani akarja, meghíva a legfontosabb ügyeket intéző igazgatótanácsba az Akadémia főtitkárát, s a többi tagok legnagyobb részét is az Akadémia tagjai közül választva.

Megtépett országunk kultúrája egy új intézménnyel gazdagodott, melynek egyes tagjai meg voltak eddig is, de összefogó s közös célt kitűző koncepció most forrasztotta őket egybe. A sok széthúzás után, melyet szerte ez országban látunk, jól esik az egyesülés és erőösszetétel jeleit néznünk a nagy kulturális feladatra hivatott közgyűjteményeknél.